

หนังสือส่งเสริมการอ่านแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น
จังหวัดสุรินทร์

ตีวาพร วรรณภา

หัตถกรรมเครื่องเงินลำคำ

คำนำ

เงิน หรือ เครื่องเงิน นิยมนำมาใช้ทำเป็นของใช้ เครื่องประดับตกแต่ง และในความเชื่อทางไสยศาสตร์มาแต่โบราณ นับจนถึงปัจจุบันเงินหรือเครื่องเงินก็ยังคงมีความทันสมัยในการนำมาใช้ทำของใช้ได้งดงาม เครื่องประดับเงินเมื่อนำมาประดับตกแต่งร่างกาย กับชุดผ้าไหมพื้นเมืองสุรินทร์ จะดูงดงามมาก เครื่องเงินมีลวดลายงดงาม ฝีมือประณีต และราคาไม่แพงนัก อาชีพการทำเครื่องเงินจึงเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวของชาวบ้านโชค บ้านเขวาสินรินทร์ อยู่ทุกวันนี้

ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยจำเป็นต้องอาศัยการฝึกฝนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น การดำรงชีวิตของชนพื้นเมือง และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หากแต่ปัจจุบันยังพบว่าผู้เรียนไม่ค่อยสนใจเรียนภาษาไทยมากนัก ทั้งยังพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยค่อนข้างต่ำ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาทางแก้ไขให้ผู้เรียนมีความรัก และสนใจเรียนภาษาไทยมากขึ้น

การจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ นักเรียนได้รักและศรัทธาในภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์และเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนภาษาไทย

หนังสือส่งเสริมการอ่านแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้คิดหารูปแบบการนำเสนอที่ง่ายเพื่อให้ผู้เรียนไม่เบื่อหน่าย และสะดวกต่อการเรียนการสอน ข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือส่งเสริมการอ่านแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่อง หัตถกรรมเครื่องเงินล้ำค่า เล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนต่อเพื่อนครู และวงการศึกษาต่อไป

ศิวาพร วรัมย์ภา

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

เงินหรือเครื่องเงิน	๑
ประวัติเครื่องเงินในประเทศไทย	๒
ความสำคัญของเครื่องเงิน	๔
ประวัติการทำเครื่องเงินเมืองสุรินทร์	๖
ลวดลายเครื่องเงินรูปพรรณ	๘
รูปแบบเครื่องเงิน	๑๐
ประเก้อม	๑๒
เส้นทางสู่หมู่บ้านเครื่องเงิน	๑๔
การทำประเก้อม	๑๕
ขั้นตอนการทำประเก้อม	๑๗
อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำประเก้อม	๒๐
การเรียงร้อยสร้อยประจำ	๒๓
การใช้เครื่องประดับเงินในพิธีกรรมต่าง ๆ	๒๔
บรรณานุกรม	๒๖

เงิน หรือ เครื่องเงิน

เงิน หรือ เครื่องเงิน นิยมนำมาใช้ทำเป็นของใช้ เครื่องประดับตกแต่ง และใน ความเชื่อทางไสยศาสตร์มาแต่โบราณ นับจนถึงปัจจุบันเงินหรือเครื่องเงินก็ยังคงมีความ ทนสมัยในการนำมาใช้ทำของใช้ได้งดงาม เครื่องประดับเงินเมื่อนำมาประดับตกแต่ง ร่างกาย กับชุดผ้าไหมพื้นเมืองสุรินทร์ จะดูงดงามมาก แม้แต่วัยรุ่นก็นิยมนำไปสวมใส่ เช่น ข้อมือ ตุ้มหู สร้อยคอ แหวน ฯลฯ เครื่องเงินมีลวดลายงดงาม ฝีมือประณีต และ ราคาไม่แพงนัก อาชีพการทำเครื่องเงินจึงเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวของชาวบ้าน โซค บ้านเขวาสินรินทร์ อยู่ทุกวันนี้

จังหวัดสุรินทร์ มีช่างฝีมือหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีชื่อเสียงมาก สามารถคิด ประดิษฐ์สร้างสรรค์แร่เงินเป็นเครื่องใช้และเครื่องประดับที่มีลวดลายงดงามได้ทุก รูปแบบ ด้วยฝีมือหัตถกรรมที่คิดเอง ทำเอง ใช้อุปกรณ์ง่าย ๆ ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งด้านศิลปกรรมการทำรูปทรง ลวดลายด้วยการลอกเลียนแบบจากธรรมชาติรอบ ๆ ตัวออกมาเป็นงานศิลป์ได้อย่าง งดงาม และมีการสืบทอดต่อกันมาทั้งหมู่บ้าน การเรียนรู้กันในครอบครัวในชุมชน ตลอดเวลาทำให้ช่างมีความชำนาญเป็นพิเศษ สามารถประยุกต์ลวดลายรูปแบบได้ ตามที่มีผู้สั่งทำ ขณะเดียวกันจะอนุรักษ์รูปแบบลวดลายดั้งเดิมไว้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้ ศิลปหัตถกรรมเครื่องเงินเมืองสุรินทร์มีคุณค่าของภูมิปัญญาบรรพบุรุษอย่างน่า ภาคภูมิใจ

ประวัติเครื่องเงินในประเทศไทย

ประวัติเครื่องเงินในประเทศไทย

การใช้เครื่องเงิน ในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ยุคแรกสมัยประวัติศาสตร์ มีหลักฐานการใช้เงินมาทำเป็นเงินตราใช้แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า และนำแร่เงินมาทำเครื่องพุทธบูชา ส่วนการนำเงินมาทำเครื่องใช้เครื่องประดับที่แพร่หลายอยู่ทุกวันนี้มีหลักฐานปรากฏต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖

พุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีหลักฐานค่อนข้างแน่นอนว่ามีช่างเครื่องเงินขึ้นทางภาคเหนือ โดยพระเจ้าเม็งรายโปรดให้สถาปนาวัดกานโถมขึ้นในเวียงกุมกาม ไปเอาช่างมาจากพระเจ้านครราชสีมาที่แคว้นพุกามอังวะ ช่างเงินเหล่านี้ได้เปิดทำกิจการขึ้นในอาณาจักรล้านนา โดยทำเครื่องเงินให้กับราชสำนักหลายประเภท เช่น คนโท ชันน้ำพานรอง เชี่ยนหมาก เป็นต้น

สมัยสุโขทัย การใช้เงินค่อนข้างแพร่หลายมากขึ้น ดังมีปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น **“ใครใคร่ค้าช้าง ค้าม้าค้า ใครใคร่ค้าเงิน ค้าทองคำ”**

สมัยอยุธยา การนำเงินมาใช้มีรูปแบบต่าง ๆ มีมากขึ้นจากหลักฐานเอกสารหอหลวงเรื่องคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ว่า “ถนนผ่านป่าขันเงิน มีร้านขายขัน ขายผอบ ตลับของเครื่องเงินและถมยาคำ กำไลมือ กำไลเท้า ปิ่นชน ปิ่นเข็ม กระจับปิ้ง พริกเทศ สังวาลทองคำขี้รัก และสายลวด ชี้อตลาดขันเงิน”

เครื่องบรรณาการจากเมืองประเทศราชจะเป็นดอกไม้เงิน ต้นไม้เงิน เจียดเงิน ถมยาคำในพระราชพิธีประดับยศขุนนางชั้นผู้ใหญ่ศักดินา ๑๐,๐๐๐ ไร่ มีการตั้งเสาดัชนีเป็น “บัวหงายคันเงินคันทองคันนาก” และมีการจ่ายเงินทองนากแก่ข้าราชการในราชสำนักด้วย

สมัยรัตนโกสินทร์ คนสมัยโบราณนิยมแลกเปลี่ยนสินค้ากัน เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปมีการซื้อขายสินค้าด้วยเงินตรา คำว่า “**เงินตรา**” คือการนำเนื้อเงินมาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและมีตราของบุคคลที่เชื่อถือได้รับรองว่า เนื้อเงินนั้นบริสุทธิ์และมีน้ำหนักเท่าใด แต่ปัจจุบันคำว่า “**เงินตรา**” มีความหมายกว้างออกไป คืออาจเป็นวัตถุที่ไม่ใช่เงินจะเป็นโลหะอื่นหรือกระดาษ สามารถซื้อขายและชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

ความสำคัญของเครื่องเงิน

ความสำคัญของเครื่องเงิน

เงิน เป็นโลหะที่มนุษย์รู้จักกันมานานกว่า ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว มีหลักฐานว่าชาวอียิปต์รู้จักใช้เงินมาทำเครื่องประดับ โลหะเงินได้จากสินแร่ที่เป็นเกล็ดเล็ก ๆ หรือเป็นเส้นปนอยู่ในหินทรายเป็นก้อนเงินบริสุทธิ์และที่เป็นสารประกอบปนอยู่ในแร่อื่น ๆ นำมาตีแผ่ดิ่งให้ยาวเป็นแผ่นได้ เงินเป็นแร่ธาตุสีขาวเป็นมันวาว เงินบริสุทธิ์เป็นธาตุแท้จัดอยู่ในจำพวกโลหะ สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ดังนี้

๑. ในทางการค้าสมัยโบราณใช้แร่เงินทำเงินตราสำหรับ แลกเปลี่ยนซื้อขายกันอย่างแพร่หลาย
๒. ทางกรแพทย์นำมาใช้อุดฟัน โดยนำเงินมาหลอมให้เหลว ใช้อุดฟันที่ผุกร่อนให้ฟันสามารถใช้ได้ดังเดิม
๓. ทางไสยศาสตร์ ใช้แร่เงินหลอมทำเป็น “ลูกอมเงิน” นำไปปลุกเสกด้วยพิธีกรรมความเชื่อทำให้หนังเหนียว มีอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ยังไม่เข้า ฟันไม่เข้า

๔. ในทางสังคม เงินนำมาทำเครื่องใช้เครื่องประดับในรูปแบบต่าง ๆ หลายอย่าง ชันเงินของบุหรื เชี่ยนหมาก กระเป๋เงิน โกศ สร้อยคอ สร้อยข้อมือ กำไล ต้มหู ฯลฯ ทั้งในราชสำนัก ชนชั้นสูงและสามัญชนทั่วไป

๕. ในทางเศรษฐกิจ มีการนำแร่เงินมาประดิษฐ์เป็นสินค้าหลายประเภท จำหน่ายออกหารายได้ เสริมสร้างครอบครัวได้เป็นอย่างดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๖. ในทางวิทยาศาสตร์ มีการใช้เงินในทางอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมถ่ายภาพ อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

เนื้อเงินมีความอ่อนพอมเหมาะที่จะนำมาขึ้นรูปทรง

ต่าง ๆ ได้ตามความต้องการเพื่อความสวยงามได้ง่ายและราคาถูกกว่าทองมาก และมีคุณสมบัติในการทำลายเชื้อโรคบางอย่างทางการแพทย์ได้ ส่วนคุณลักษณะพิเศษของเงินคือสามารถใช้ผสมกับโลหะโลหะอื่นๆ จะไม่ดำ เช่น ผสมกับทองแดงก็จะออกเป็นสีแดงหรือผสมกับทองก็จะออกมาเหลืองผสมกับตามโลหะที่ผสม เงินที่เก็บไว้ในตู้มืดชิดห่อหุ้มให้ดีจะไม่ดำง่ายแต่ถ้ามีสีดำก็สามารถขัดล้างออกได้โดยต้มน้ำร้อนบีบมะนาวหรือขัดถูด้วยน้ำแฉะขี้เถ้า หรือใช้น้ำยาขัดโลหะก็ล้างออกได้ง่าย จึงเป็นแร่ธาตุที่ได้รับความนิยมแพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ประวัติการทำเครื่องเงินเมืองสุรินทร์

ประวัติการทำเครื่องเงินเมืองสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์ มีชายแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชา เมื่อราวประมาณ ๒๗๐ ปีเศษ ในกรุงพนมเปญประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา ได้เกิดกรณีพิพาทกันระหว่างพวกชาวกัมพูชา กับเวียดนามบ่อยครั้ง ราษฎรได้รับความเดือดร้อนจากการทำสงคราม บางครอบครัวเกิดความเบื่อหน่ายได้พากันอพยพหนีเข้ามายังประเทศไทย โดยเฉพาะตามเขตชายแดนจังหวัดสุรินทร์

ครอบครัว ตระกูลผู้สูงศักดิ์ตระกูลหนึ่ง มีตาทวดเป็นผู้นำได้พาลูกหลานอพยพข้ามภูเขาบรรทัดเข้ามาอยู่ที่บ้านนางมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน ต่อมาได้หาพื้นที่อุดมสมบูรณ์ตั้งภูมิลำเนาอยู่มั่นคง คือที่บ้านโคกเมืองพุทไธสมันต์ หรือเมืองประทายสมันต์ คือบริเวณที่ตั้งอำเภอสุรินทร์ปัจจุบัน ตาทวดได้พาครอบครัวญาติพี่น้องมาตั้งภูมิลำเนาตรงบริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน

ตระกูลตาหวด เป็นช่างเครื่องทองที่มีฝีมือมาก ได้ถ่ายทอดศิลปะการตีเงินตีทองเป็นรูปพรรณให้กับบุตรหลาน จนมีความชำนาญสามารถแกะสลักลวดลายได้ลายแบบ ตาแก้ว เป็นบุตรชายคนหนึ่งที่ได้เรียนรู้ศิลปะการตีทอง ตาแก้วได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับบุตรของท่าน บุตรคนหนึ่งชื่อ ตาเปิด เป็นลูกที่มีความสนใจเรียนรู้การทำเครื่องทองเครื่องเงินจากตาแก้ว ผู้เป็นบิดามากที่สุด จนมีฝีมือเป็นที่รู้จักถึงความประณีตงดงาม ต่อมาตาเปิดได้แต่งงานกับยาย ซ้อม ซึ่งเป็นสาวบ้านโชค ตำบลเขวาสินรินทร์ จึงได้ไปตั้งบ้านเรือนกันอยู่ที่บ้านโชค ตั้งแต่นั้น มา ตาเปิดมีบุตร ๕ คน ทุกคนได้เรียนรู้วิชาตีเงินตีทองทำรูปพรรณแกะสลักลวดลายจากบิดา ติดตัวกันมา ที่รู้จักกันดีคือ ตาเกิด มุตตะโสภา อดีตกำนันตำบลเขวาสินรินทร์ และตาตุ่ม มุตตะโสภา

ตาเกิด และตาตุ่ม มุตตะโสภา สองพี่น้องยึดอาชีพทำเครื่องเงินและเครื่องทองคู่กับการทำนาตามฤดูกาลตลอดมา ต่อมาได้รวบรวมเงินไปซื้อทองคำและเงินมาตีขึ้นทำทองรูปพรรณหลายอย่าง เช่น ต้มหู และทำปะเก้อม แล้วนำมาร้อยเป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ สั้นวาล กำไลข้อมือ กำไลข้อเท้า แหวน หรือสร้อยอื่น ๆ ตามสมัยนิยม แล้วนำออกไปจำหน่ายในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียง

ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ นายดิน สุทธิกลับ หรือ ขุนสินรินทร์บำรุง กำนันตำบลเขวาสินรินทร์ ได้สนับสนุนลูกหลานและชาวบ้านให้หันมาสนใจเรียนรู้การตีเงินตีทองเป็นเครื่องประดับเพื่อยึดเป็นอาชีพหารายได้เลี้ยงดูกันในครอบครัวต่อไป สมัยนี้จึงมีช่างตีทองตีเงินที่มีฝีมือเพิ่มขึ้นหลายคน

สมัยปี พ.ศ. ๒๔๘๑ มาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ชาวบ้านโชคผู้เป็นช่างตีเงินตีทองได้รวมทุนทรัพย์กันไปซื้อเงินและทองมาทำเป็นเครื่องเงินเครื่องทอง ออกจำหน่ายขายทั่วประเทศ และส่งออกไปขายยังต่างประเทศด้วย ต่อมาทองมีราคาแพงขึ้นมาก ช่างจึงหันมาทำเครื่องเงินรูปพรรณเป็นหลัก เพราะนอกจากเงินราคาถูกลงแล้วยังเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะเมื่อนำมาแต่งกายคู่กับผ้าไหมเมืองสุรินทร์

ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ชาวบ้านโชคผู้เป็นช่างตีเงิน ได้รวมกลุ่มจัดตั้งสหกรณ์เครื่องเงินประจำหมู่บ้านขึ้น

ลวดลายเครื่องเงินรูปพรรณ

ลวดลายเครื่องเงินรูปพรรณ

เครื่องเงินรูปพรรณ ของจังหวัดสุรินทร์ มีการแกะสลักลวดลายบนเม็ดเงินอย่างสวยงาม มีการแบ่งประเภทลวดลายออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ลวดลายโบราณ ได้แก่

ลายกลีบบัว

ลายดอกพิกุล

- **ลายกลีบบัว** การสร้างลายได้จากการคิดเลียนแบบธรรมชาติ คือ เลียนแบบจากกลีบดอกบัว เป็นลายที่มีมาแต่โบราณที่เริ่มทำทองมาจนถึงยุคทำเครื่องเงินถึงปัจจุบัน เป็นลายที่ขายได้ดีเป็นที่ต้องการของตลาด
- **ลายดอกพิกุล** เลียนแบบธรรมชาติ เป็นลายที่ทำกันตั้งแต่เริ่มทำเครื่องเงินและเป็นที่นิยมมาเรื่อยๆ ซึ่งลายนี้เลียนแบบดอกพิกุล สมัยก่อนยังไม่ได้เรียกว่าลายดอกพิกุล เพียงแต่ได้สลักลายลงบนแผ่นเงิน แต่พอรูปลายออกมามีลักษณะคล้ายดอกพิกุล ประชาชนจึงเรียกว่า ลายดอกพิกุลตามลักษณะที่พบเห็น

- **ลายดองจัน** เลียนแบบธรรมชาติ คือ ดองจัน ซึ่งมีมาตั้งแต่เริ่มทำเครื่องเงิน ลายนี้จะทำผสมกับลายอื่น ๆ เพื่อให้เกิดลายต่าง ๆ ที่ดูแล้วงดงามมากขึ้น
- **ลายร่างแห** เป็นลายที่เลียนแบบมาจากของใช้ที่ชาวบ้าน ถักแหหว่านปลา หรืออาจสันนิษฐานว่านำเอาลายเป็นเส้นตรง มาขีดตัดกันจนเกิดเป็นลวดลายก็ได้
- **ลายข้าวหลามตัด** เป็นลายที่ดัดแปลงมาจากลักษณะของรูปไข่ แต่ก่อนได้รับความนิยมมาก ลายทำเป็นรูปข้าวหลามตัดและเอาลายดอกพิกุล ดอกจันทร์ มาใส่ตรงกลาง
- **ลายใบไม้** เป็นลายที่เลียนแบบจากธรรมชาติ มีลักษณะคล้ายลายเส้นใบไม้ ซึ่งมีรูปทรงและลวดลายของใบที่แตกต่างกันไป
- **ลายฟักทอง** เลียนแบบธรรมชาติ คือเลียนแบบลูกฟักทอง เพราะเป็นพืชที่ใช้เป็นอาหารในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านนิยมปลูกไว้ตามบ้าน
- **ลายพระอาทิตย์** แต่ก่อนจะทำการเป็นลายวงกลมตรงกลาง แล้วนำลายตรงมาแกะลายข้างคล้ายรัศมีของพระอาทิตย์ คนปัจจุบันจึงเรียกลายพระอาทิตย์ ลายตรง ลายเกลียว เป็นต้น

๒. ลวดลายใหม่

- เป็นลายที่ผู้ซื้อสั่งทำโดยเอารูปแบบจากที่อื่นมาให้ดูหรือเขียนแบบมาให้ ช่างจะแกะสลักได้ทุกแบบ เป็นวิวัฒนาการได้ ลวดลายเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ ลายกระรอก ลายช้างเดี่ยว ลายช้างคู่ ลายมะเฟือง ลายแมงมุม เป็นต้น

รูปแบบเครื่องเงิน

รูปแบบเครื่องเงิน

เครื่องเงินเมืองสุรินทร์ มีการทำลักษณะเม็ดเงินออกมาไม่หลายรูปแบบนัก เพราะไปเน้นตรงการแกะสลักลวดลายมากกว่า เท่าที่รวบรวมรูปแบบที่ผลิตมี ๔ รูปแบบ คือ

๑. **แบบเม็ดประคำทรงกลม** มีลักษณะทรงกลมพองตรงกลาง ส่วนหัวและท้ายแบนคล้ายผลส้ม รูปแบบนี้มีการทำมากที่สุดและหลายขนาด เมื่อแกะลวดลายแล้วนำมาร้อยเป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ ตุ้มหู พวงกุญแจได้สวยงามมาก
๒. **แบบตะโพนหรือแบบทรงกระบอก** ทำเป็นแท่งยาวตรงสูง ๑ - ๒ เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง ๐.๕ เซนติเมตร เมื่อนำมาแกะลวดลายเสร็จก็นิยมนำมาร้อยต่อ ๆ กันเป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ เข็มขัด พวงกุญแจ ตุ้มหู
๓. **แบบโอ่ง** ทำคล้ายแบบทรงกระบอก แต่จะพองตรงกลางคล้ายโอ่ง มีหลายขนาด เมื่อนำมาแกะลวดลายแล้วนิยมนำมาร้อยสลับกันเม็ดแบบต่าง ๆ เป็นสร้อยคอ ตุ้มหู พวงกุญแจ

๔. แบบสี่เหลี่ยม ทำเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสเจาะรูร้อยตรงมุมเมื่อแกะลงดลแล้ว นิยม

นำมาร้อยทำเป็นพวงกุญแจ ตุ้มหู มากกว่ามาร้อยทำสร้อยคอ หรือสร้อยข้อมือ

นอกจากนี้ยังมีการทำเข็มขัดเงิน ทำตุ้มหูที่เรียกว่า **“ตะเภา”** ตะเภาของสุรินทร์ทำเงินเป็นเส้นเล็ก ๆ แล้วนำมาประกอบเป็นรูปทรงกลมได้ลายเป็นกลีบดอกไม้ฝอย ๆ สวยงามมาก มีช่างฝีมือที่ชำนาญจริง ๆ เท่านั้นที่จะทำได้ ส่วนรูปแบบอื่นช่างเครื่องเงินทั่วไปทำได้หมด ต่างกันตรงฝีมือการแกะลงดล และความชำนาญของช่างแต่ละคน เม็ดเครื่องเงินที่มีผู้นิยมมากที่สุด คือ แบบทรงกลม รองลงมาเป็นแบบทรงตะโพน แบบโอ่ง และแบบสี่เหลี่ยมตามลำดับ

ประเก้อม

ประเก้อม

การทำเครื่องประดับเงิน ของชาวสุรินทร์ นับว่าเป็นสิ่งที่แปลกต่างจากที่อื่นมากที่สุดทีเดียว เครื่องประดับเงินของชาวสุรินทร์มีทั้งที่เป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ แหวน เข็มขัด ต่างหู แต่ที่ไม่เหมือนใครเลยในประเทศไทย และดูเหมือนจะมีแห่งเดียวในโลกก็คือ **การทำประเก้อม (Silver bead)**

ประเก้อมสุรินทร์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนโบราณชิ้นหนึ่งที่หลงเหลืออยู่ในท้องที่จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบันนี้มรดกทางวัฒนธรรมของคนโบราณประเภทนี้มีอยู่แห่งเดียวเท่านั้นในโลก ซึ่งเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์มรดกโลกชิ้นนี้เอาไว้

ความหมายประเก้อม

คำว่า “ประเก้อม” เป็นภาษาเขมร ตรงกับภาษาไทยว่า ประคำ เป็นการใช้เรียกเม็ดเงิน เม็ดทอง ชนิดกลมที่นำมาใช้ร้อยเป็นเครื่องประดับ ถ้าเป็นหินกลม เขาเรียกว่าลูกปัด ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษคำเดียวกันคือ beads ถ้าทำด้วยเงินเขาเรียกว่าประคำเงิน (Silver beads) ถ้าทำด้วยทองเขาเรียกว่าประคำทอง (Gold beads) ดังนั้นประเก้อมจึงใช้เฉพาะเม็ดกลมที่ทำด้วยเงินหรือทองเท่านั้น

ลูกประเคียม

เมืองสุรินทร์ เจริญมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรฟูนาน หลักฐานคือ ลักษณะของ ประเคียมคล้ายคลึงกับเม็ดประจำเงินของประเทศเนปาล ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิด อารยธรรมสมัยนั้น เนื่องจากบันทึกของชาวจีนว่า ในสมัยฟูนานนั้น มีการนำ เครื่องประดับเงินจากอินเดียผ่านฟูนานไปยังประเทศจีน ดังนั้น ประเคียมจึงเป็นสินค้า ชนิดหนึ่งที่มีการนำเข้าจากอินเดียในสมัยนั้นมายังฟูนาน โดยส่วนหนึ่งใช้เป็น เครื่องประดับในอาณาจักรฟูนานเอง และอีกส่วนหนึ่งก็ส่งไปยังจีน

ความแตกต่าง ของลูกประคำเนปาลกับประเคียมสุรินทร์ อยู่ที่การอัดครั้งข้าง ใน เพราะของเนปาลนั้นไม่มีการอัดครั้ง อีกด้านหนึ่งได้แก่ลวดลาย เพราะของเนปาล นั้นไม่มีลวดลายมากนัก แต่ของสุรินทร์จะมีลวดลายมากกว่า โดยพัฒนารูปแบบจาก เดิม คือ ใช้โลหะเงินน้อยลงแต่ได้ปริมาณเครื่องประดับที่ต้องการเท่าเดิม การอัดครั้ง ข้างในโดยใช้โลหะเงินบาง ๆ นั้นสามารถแกะลายได้ง่ายกว่า และสวยงามกว่าเดิม และ ที่สำคัญคือ เนื้อเงินต้องบริสุทธิ์แท้มีเช่นนั้นจะไม่สามารถตีรูปทรงได้ นับว่าเป็น พัฒนาการอีกก้าวหนึ่งของการทำเครื่องประดับเงิน จากรูปแบบเดิมของเนปาล มาเป็น เอกลักษณะของสุรินทร์โดยเฉพาะ

ประเคียมสุรินทร์ จึงสามารถคงลักษณะของความบริสุทธิ์ของเงินแท้ได้ ความ จริ่งการทำเครื่องประดับเงิน เครื่องประดับทองในหมู่บ้านนี้ มีทำทุกแบบตั้งแต่การทำ สร้อยคอธรรมดา สร้อยข้อมือ กำไล เข็มขัด แต่สิ่งที่เด่นและมีความแตกต่างจากท้องที่ นั้น มีเพียงสองอย่างคือ ต่างหู ที่ชาวสุรินทร์นิยมใส่ มีลักษณะเป็นชั้น ๆ คล้ายของ อินเดียมากเรียกว่า ละเวง หรือตีนตุ๊กแก ซึ่งมีลักษณะสวยงามเป็นพิเศษ และมีลักษณะ เฉพาะตัวของสุรินทร์เท่านั้น

ประเคียมสุรินทร์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนโบราณชิ้นหนึ่งที่หลงเหลือ อยู่ในท้องที่จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบันนี้มรดกทางวัฒนธรรมของคนโบราณประเภทนี้มี อยู่แห่งเดียวเท่านั้นในโลก ซึ่งเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์มรดกโลกชิ้นนี้เอาไว้

เส้นทางสู่หมู่บ้านเครื่องเงิน

บ้านโชค ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านแรกที่ทำลูก
ประเทียม แต่ต่อมาความต้องการของตลาดเพิ่มขึ้น การผลิตก็ขยายตัวเกือบทั่วทั้งตำบลเขวา
สินรินทร์ ถ้าหากเราเดินทางจากเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ข้ามทางรถไฟไปตามถนนสายสุรินทร์-
ร้อยเอ็ด ถึงหลักกิโลเมตรที่ ๑๔ ก็มีทางลาดยางเลี้ยวขวา จะมีป้ายบอกบ้านเขวาสินรินทร์
“หมู่บ้านทอผ้าไหม” อีกป้ายหนึ่ง “หมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน” พอเข้าไปได้ ๒ กิโลเมตร จะ
ถึงบ้านสตอ ทั้งหมดนี้คือหมู่บ้านเครื่องเงิน

การทำประเก็อม

การทำประเก็อม

สมัย เมื่อประมาณ ๒๐ ปีที่แล้ว มีช่างทำเครื่องเงินของบ้านโชคอยู่ไม่ถึง ๒๐ หลังคาเรือน ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เจ้าหน้าที่ขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เดินทางไปพบ จึงสั่งทำขึ้นและออกเผยแพร่ทางวารสารและสื่อมวลชนต่าง ๆ ทำให้ประเก็อมเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ปรากฏว่ามีครอบครัวทำเครื่องเงินมากกว่า ๕๐ หลังคาเรือนแล้ว ซึ่งทั้งหมดทำอยู่ที่บ้านโชคทั้งสิ้น ระหว่างวันที่ ๔-๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ สมาคมหัตถอุตสาหกรรมอีสานใต้ ร่วมกับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้จัดแสดงสินค้า “เครื่องเงินตระกร้า ผ้าสุรินทร์” ขึ้นที่ห้องแกรนด์ฮอลล์ ศูนย์การค้าริเวอร์ซิตี้ กรุงเทพมหานคร ในการจัดงานครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจากสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ได้ตีพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ทำให้เครื่องเงินสุรินทร์เป็นที่รู้จักมากขึ้น

ภายหลังการจัดงานเสร็จแล้ว ปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศไปเยี่ยมชมการทำเครื่องเงินหมู่บ้านนี้มากขึ้น การทำประเก้อมจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว

ในปัจจุบันนี้ชาวตำบลเขวาสินรินทร์เกือบทั้งตำบล มีรายได้หลักจากการผลิตและจำหน่ายประเก้อม การทำประเก้อมนี้จะมีการจับกลุ่มกัน แต่ละกลุ่มประกอบด้วย ช่างที่มีความชำนาญ ๑ คน และลูกมือที่มีความชำนาญรองลงไปตามลำดับ จนถึงเด็กฝึกงานอีก ๔ คน รวมเป็น ๕ คน แต่ละคนจะทำหน้าที่แต่ละอย่างตามความชำนาญมากน้อยต่างกันไป

ลูกประเก้อม ที่มีทำในหมู่บ้านนี้ ถ้าพิจารณาตามรูปแบบแล้วจะมีอยู่ประมาณ ๑๓ แบบ คือ ลูกเงิน หมอน แปดเหลี่ยม หกเหลี่ยม กรวย แมงดา กะตุ้ม โอง มะเฟือง ตะโพน ฟักทอง จารย์ (ตะกรุด) ประเก้อม แต่ละแบบจะมีขนาดที่แตกต่างกันไป ซึ่งขนาดเล็กที่สุดจะมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณครึ่งเซนติเมตร จนถึงขนาดใหญ่ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒.๕ – ๓ เซนติเมตร ส่วนลักษณะที่ทำนั้น ก็มีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่ความต้องการของผู้สั่งหรือผู้ทำที่เห็นว่าควรจะมีการดัดแปลงจากเดิมอย่างไรบ้าง (แบบลายเส้น) แต่ทั้งหมดนี้ได้มาจากจินตนาการจากธรรมชาติรอบตัวของเขาในสมัยนั้นนั่นเอง

การทำประเก้อม โดยวัตถุประสงค์ในการทำนั้นเพื่อสร้างความสวยงามเป็นที่ประทับใจของผู้พบเห็นยิ่งขึ้นนั่นเอง ดังนั้นเนื้อเงินจึงอยู่เฉพาะด้านนอกบาง ๆ เท่านั้น ส่วนด้านในเป็นครึ่ง การที่มีเนื้อเงินอยู่ด้านนอกบาง ๆ ทำให้สะดวกในการแกะลาย เนื้อเงินนี้จึงมีความบริสุทธิ์มาก เพราะถ้าหากมีโลหะอื่นผสมแล้ว จะทำให้เนื้อเงินแข็งไม่สามารถแกะลายได้ จึงเป็นเครื่องป้องกันความบริสุทธิ์ในตัวของประเก้อมสุรินทร์ เพราะถ้าหากมีการผสมโลหะอื่นแล้วจะทำได้ ในด้านลายก็เช่นเดียวกัน ตามปกติก็จะแกะลายที่เห็นจากธรรมชาตินั่นเอง เช่นลายตรง ลายตาราง ลายกลีบบัว ลายดอกพิกุล ลายดอกจันทน์ ลายพระอาทิตย์ ลายดอกทานตะวัน ลายตาบ ฯลฯ ซึ่งลายต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมาจากธรรมชาติรอบตัวเขาทั้งสิ้น

ประเก้อมที่พบ จะเป็นสีดำเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะหลังจากทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ช่างจะต้องเอาไปรงดำ เพื่อให้ลายที่แกะนั้นเด่นชัดขึ้นกว่าเดิม ความสวยงามของประเก้อมสุรินทร์นั้น อยู่ที่ลายที่แกะด้านนอก กับความแวววาวของเนื้อโลหะเงิน

ขั้นตอนการทำประเก้อม

ขั้นตอนการทำประเก้อม

การผลิต เครื่องประดับเงิน “ประเก้อม” ช่างผู้ทำได้รับความรู้เป็นมรดกตกทอดมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งช่างในสมัยโบราณจะสั่งสอนและฝึกฝนให้แก่ทายาท ทำให้ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการผลิตเครื่องประดับก่อนช่างจะมีน้อย และจำกัดอยู่ในวงเครือญาติของช่างสมัยก่อน ประกอบกับช่างผู้ทำประเก้อมนั้น ต้องเป็นผู้มีความขยัน อดทน มีความละเอียดอ่อน ประณีต รอบคอบและพิถีพิถันในผลงาน จึงทำให้มีผู้สนใจฝึกฝนน้อย

๑. นำก้อนเงินมาหลอมละลายในเบ้าหลอม และนำมาแผ่ เผลแล้วรีดให้เป็นแผ่น

๒. นำแผ่นเงินที่รีดบางมาม้วนให้กลมเป็นหลอด โดยใช้ไม้ไผ่ แล้วเชื่อมรอยต่อด้วยน้ำยาประสานและความร้อน

๓. นำเงินที่ม้วนให้กลมเป็นหลอดมาตีให้ได้รูปร่างเป็นลูกประเก้อม แล้วให้ความร้อนเพื่อให้อยู่ตัว

๔. ใส่ขอบรูปประเก้อมโดยใช้เส้นลวดที่ขดเป็นวง วางที่หัวและท้ายของลูกประเก้อม แล้วเชื่อมโดยใช้น้ำยาประสานและความร้อน

๕. ทำเส้นร้อยเป็นโลหะผสมระหว่างเงินกับทองแดง เผลไฟให้ร้อนรีดให้ยาวเป็นเส้น

๖. นำลูกประเก้อมที่ใส่ขอบเรียบร้อยแล้วไปต้ม
ให้ขาวในสารละลาย ประกอบด้วยน้ำสารส้ม
และเกลือในอัตราส่วนที่พเหมาะสม ประมาณ
๑๕ นาที

๗. อุดรูลูกประเก้อมด้วยชันเพื่อให้รูปทรงตัว

๘. นำลูกประเก้อมไปสักรวดลายตามที่ต้องการ

๙. เจาะรูตรงกลางเพื่อร้อย

๑๐. นำลูกประเก้อมมาขัดทำความสะอาด

อุปกรณ์ใช้ในการทำประเก้อม

อุปกรณ์ใช้ในการทำประเก้อม

อุปกรณ์ ที่ใช้ทำเครื่องเงินในจังหวัดสุรินทร์นั้น แรกเริ่มการทำเครื่องเงินยังใช้อุปกรณ์ที่ไม่ละเอียดนัก จะทำขึ้นเองเป็นส่วนใหญ่ เช่น การหลอมจะต้องใช้ไฟที่เป็นเชื้อเพลิงธรรมชาติหรือการทำลายของเครื่องเงินยังต้องใช้ตะปูมาทำให้แกะสลักได้ เพราะฉะนั้นลวดลายตลอดจนความละเอียดอ่อนต่าง ๆ จึงทำไม่ได้ลายงามอาจแข็งไม่ละเอียดนัก แต่ลวดลายในแรกเริ่มนั้นก็ยังมีความสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพราะความงามของเครื่องเงินในอดีตนั้นจะทำการลวดลายอย่างง่าย โดยเลียนแบบสิ่งของที่ใชในชีวิตประจำวัน เช่น ลายมะเฟือง ลายหมอน ลายฟักทอง เป็นต้น

ปัจจุบันนี้มีอุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องเงินทันสมัยมากยิ่งขึ้น แต่ยังต้องใช้แรงงานของคนเป็นส่วนใหญ่ เพราะลูกประเก้อมเป็นงานที่ละเอียดอ่อนและต้องใช้ฝีมือ ในการทำเครื่องเงินในสุรินทร์เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กในครัวเรือนเท่านั้น ไม่มีเงินทุนมากนัก อุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องเงินแบบง่าย ๆ มีดังนี้

๑. อุปกรณ์การหลอมและรีด

- เบ้าหลอม
- เบ้าจวนหรือบล็อกเทเงิน
- หัวเชื่อม
- เครื่องรีด
- แป้นดัดลวดขนาดต่าง ๆ

๒. อุปกรณ์การขึ้นรูป

- แท่นไม้หรือเหล็กขนาดต่าง ๆ ตามลักษณะชิ้นงาน
- ฆ้อนขนาดต่าง ๆ

๓. อุปกรณ์การแกะลาย

- ลีวตะปู ขนาดต่าง ๆ สำหรับไว้แกะลาย
- ฆ้อน ขนาดต่าง ๆ
- ชัน ที่เป็นแท่งเล็ก ๆ สำเร็จรูป

๔. อุปกรณ์บัดกรี

- เครื่องสูบลม
- หัวเชื่อม
- ถังน้ำมันเบนซิน
- น้ำยาประสาน

๕. อุปกรณ์ที่ใช้ทำความสะอาดและย้อมสี

- แปรงขัด
- ผงซักฟอก
- สารส้ม
- ยาย้อมผสมสีดำ

๖. อุปกรณ์วัดขนาดและเครื่องชั่ง

๗. อุปกรณ์อื่น ๆ

- ไม้ไผ่อัดชั้นขนาดต่าง ๆ
- เข็มและด้าย
- เครื่องมือเคลือบผิวลูกปะเก้อมด้วยไฟฟ้า
- เตาและถ่านไม้
- คีมจับขนาดต่าง ๆ

การเรียงร้อยสร้อยประคำ

การเรียงร้อยสร้อยประคำ

โดยธรรมชาติ ของโลหะเงินนั้น มีความงามอยู่ในตัวอยู่แล้ว เพราะเป็นโลหะที่มีความแวววาว ทำให้เป็นที่นิยมใช้ทำเครื่องประดับ แต่การทำประเก๋อมนั้น เป็นการเพิ่มสีสันให้แก่โลหะเงิน ในรูปของศิลปะเพิ่มขึ้นอีก ดังนั้นจึงทำให้มีผู้นิยมเอาประเก๋อมนี้นี้มาเรียง ร้อยทำสร้อยคอ สร้อยข้อมือ ต่างหู และผสมกับวัตถุนิคมอื่น เช่น มุก ลูกปัด หิน นิล โกเมนคริสตัล และเงินในรูปอื่น เช่น เม็ดข้าว เม็ดทราย การนำเอาประเก๋อมนี้ไปผสมกับสิ่งดังกล่าวนี้ เป็นการเพิ่มความ สวยงามในรูปของศิลปะและคุณค่าของสร้อยชนิดต่าง ๆ เหล่านี้มากขึ้น

การใช้เครื่องประดับเงินในพิธีกรรมต่าง ๆ

คนไทยในสมัยโบราณนิยมสวมสร้อยเงิน ประคำ ตะกรุดเงิน ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ มีความเชื่อว่า สามารถใช้เป็นเครื่องรางของขลัง เพื่อเป็นสิริมงคลกับชีวิตและครอบครัว และปกป้องอันตรายจากอาวุธและสัตว์ร้าย ซึ่งมีผลทางด้านจิตใจต่อผู้สวมใส่ ทำให้ผู้สวมใส่มีขวัญ กำลังใจดี มีความมั่นใจในการประกอบกิจการต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อต้องการออกไปผจญภัย ใหญ่น้อยในการทำศึกสงคราม

ในปัจจุบันการใช้เครื่องประดับเงินในแง่ของการเป็นเครื่องรางของขลัง ตามความเชื่อต่าง ๆ ค่อย ๆ เลือนหายไป คงเหลือแต่การทำเครื่องเงินเพื่อเป็นเครื่องประดับ และของใช้ในครัวเรือน

เครื่องประดับเงิน เป็นเครื่องประดับของสตรีชาวสุรินทร์เป็นส่วนใหญ่ สุภาพบุรุษจะใช้เป็นส่วนน้อย การแต่งกายของสตรีชาวสุรินทร์นั้นจะใช้ผ้าไหมและจะใส่เครื่องประดับเงินประเก๋อม จนมีคำขวัญว่า **“นุ่งผ้าไหม ใส่ประเก๋อม”** ในปัจจุบันการแต่งกายไปในงานพิธีต่าง ๆ ของชาวสุรินทร์จะนิยมนุ่งผ้าไหมใส่เครื่องประดับเงิน เช่น งานบวชนาค งานแต่งงาน ประเพณีอื่น ๆ

เครื่องเงินเมืองสุรินทร์ เป็นศิลปะที่สัมผัสได้ทั้งความงดงามในด้านจิตใจภายใน และความงดงามภายนอก เมื่อนำมาประดับตกแต่งในเรือนกาย ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ภูมิปัญญาของชาวบ้านไม่เคยหยุดนิ่ง พยายามคิดสร้างสรรค์รูปแบบลวดลายให้เป็นไปตามความต้องการของลูกค้าตลอดเวลา เป็นการเสริมสร้างศิลปหัตถกรรมได้แปลกใหม่เป็นที่นิยมได้อย่างต่อเนื่อง ลูกหลานในบ้านโชค บ้านสะดอ บ้านเขวาสินรินทร์ได้ยึดการทำเครื่องเงินรูปพรรณเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวอย่างภาคภูมิใจ ด้วยฝีมือที่ประณีตงดงามด้วยราคาย่อมเยา ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีพอใช้ด้วยรายได้จากการจำหน่ายเครื่องเงิน การช่วยตนเองของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว ทางราชการได้สนับสนุนช่วยพัฒนาถนนเข้าหมู่บ้านและสาธารณูปโภคให้มีความสะดวกมากขึ้น หมู่บ้านนี้จึงกลายเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าไปจับจ่ายซื้อเครื่องเงินกันตลอดปี การทำเครื่องเงินรูปพรรณจึงเป็นอาชีพหัตถกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ควรค่าแก่การส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้ต่อไป

บรรณานุกรม

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต ๑, สำนักงาน. **สุรินทร์**. สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต ๑ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , ๒๕๔๘.
- สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต ๑ , สำนักงาน. **หมู่บ้านเขวาสินรินทร์**. สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , ๒๕๔๘.
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต ๑, สำนักงาน. **เครื่องเงินเมืองสุรินทร์**. สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , ๒๕๔๘.
- จังหวัดสุรินทร์, ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน. **เอกสารแนะนำ.สุรินทร์** : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดสุรินทร์ , ม.ป.ป.
- จังหวัดสุรินทร์ , สำนักงาน. **บรรยายสรุปจังหวัดสุรินทร์ ประจำปี ๒๕๕๐** . สุรินทร์:สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ , ม.ป.ป.
- เดิม วิชาคย์พจนกิจ. **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.
- ประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์, สำนักงาน, **สุรินทร์.สุรินทร์** : สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์, ม.ป.ป.
- ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์และคณะ. **สุรินทร์** : โรงพิมพ์รุ่งอรุณเกียรติออฟเซต , ม.ป.ป.
- ศึกษาธิการอำเภอจอมพระ , สำนักงาน. **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา**. สุรินทร์ : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอจอมพระ , ม.ป.ป.
- ศึกษาธิการอำเภอเมือง , สำนักงาน . **วัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์**. สุรินทร์ : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมือง, ม.ป.ป.
- ศึกษาธิการกิ่งเขวาสินรินทร์ , สำนักงาน . **วัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์**. สุรินทร์ : สำนักงานศึกษาธิการกิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์, ม.ป.ป.
- สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะภาคเหนือ : หริภุญชัย – ล้านนา. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์ , ๒๕๓๘.
- สุรพล นาถพิณธ. **สุรินทร์ถิ่นเมืองช้าง**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๔๘.

